

СТАВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ДО ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Борщ К.К.

Ужгородський національний університет

У статті розглядається визначення поняття девіантна поведінка та проаналізовано основні підходи до розуміння девіантної поведінки; виявляються характеристики девіацій; дається аналіз поняття норми, що являється висхідним для вивчення будь-яких девіацій.

Ключові слова: девіація, девіантна поведінка, норма, соціалізація, соціальна норма.

Постановка проблеми. В умовах соціальної нестабільності поведінка людей часто знаходиться поза ординарними межами, має тенденцію до відхилення від стандартів і стає все менш передбачуваною. Така поведінка може розглядатися як потенційна загроза соціальному порядку. Якщо розглядати девіацію як структурний компонент суспільної системи, яким вона і являється, то проблема відхиляючої поведінки неминуче набуває міждисциплінарного характеру. Її дослідження здійснюється у рамках філософії, філософської антропології, соціальної філософії, психології, соціології, педагогіки, кримінології тощо.

Все частіше і частіше серед молоді зустрічається девіантна поведінка. З розвитком інформаційної системи, відбулося повалення раніше встановленої системи поведінки, контролювати молоде покоління зараз практично неможливо. Сучасна нестабільність суспільства, нехтування загальнонародських цінностей і зниження рівня життя населення провокують девіантну поведінку, аномалії розвитку й, нерідко, деградацію та саморуйнування особистості. Це пов'язано з глибокими соціально-економічними і політичними змінами, що різко загострили соціальні проблеми, збільшило безпритульність, знедоленість, психологічні розлади великої кількості населення, особливо молоді та підлітків. Неузгодженість між очікуваним і реальністю підвищує напруженість у суспільстві і надає готовність людині змінити модель своєї поведінки, вийти за межі сформованої норми [1, с. 79].

Молодь є найактивнішим психологічним суб'єктом і тому прояви соціально – неприйнятної поведінки найвиразніше проявляється саме у них. В цьому віці, коли не сформований стійкий світогляд, молодь найбільше піддається зовнішньому впливу. Сприймаючи інтереси та погляди оточуючих, вони вбирають їх і в подальшому керуються ними.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в умовах кризового стану суспільства особистість опинилася в складній ситуації вибору цінностей, пріоритетів, засобів адаптації, і найбільш гостро ця проблема проявляється у молодіжному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Девіація (від лат. deviation – відхилення) – це система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки.

У вивченні причин поведінки, що відхиляється існує три види теорій: теорії фізичних типів, психоаналітичні теорії та соціологічні теорії.

Основна передумова всіх теорій фізичних типів полягає в тому, що певні фізичні риси особистості зумовлюють здійснення нею різні відхилення від норм. Серед послідовників теорій фізичних типів можна назвати Ч. Ломброзо, Е. Кретшмера, В. Шелдона. У роботах цих авторів є одна осно-

вна ідея: люди з певною фізичною конституцією схильні здійснювати соціальні відхилення, які за-суджуються суспільством. В основі психоаналітичних теорій девіантної поведінки, лежить вивчення конфліктів, що відбуваються у свідомості особистості. Відповідно до соціологічних теорій індивіди стають девіантами, тому що процеси проходження соціалізації в групі бувають невдалими, причому ці невдачі позначаються на внутрішній структурі особистості. Коли процеси соціалізації успішні, індивід спочатку адаптується до оточуючих його культурних норм, а потім сприймає їх так, що схвалювані норми і цінності суспільства або групи стають його емоційною потребою, а заборони культури частинною його свідомості. Він сприймає норми культури таким чином, що діє автоматично. Помилки індивіда рідкісні, і всім оточуючим відомо, що вони не є його звичайною поведінкою.

Характерні ознаки девіантної поведінки (О.В. Змановська) [2, с. 50]:

- 1) багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;
- 2) поведінка зумовлена загальною спрямованістю особистості, а не є наслідком кризової, нестандартної ситуації;
- 3) поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;
- 4) поведінка не ототожнюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча за певних умов може набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);
- 5) результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим;
- 6) має виразну індивідуальну, вікову та статеву своєрідність.

В основі девіації лежить конфлікт цінностей, інтересів, розходження потреб, деформація способів їх задоволення, помилки у вихованні, негативний життєвий досвід, емоційні проблеми, неадекватність самооцінки і рівня домагань, слабкий розвиток рефлексії, низький рівень адаптивних можливостей.

Соціальна норма – це сукупність вимог, що пред'являє соціальна спільнота до своїх членів з метою здійснення діяльності (поведінки) у встановленого зразка. Норма передбачає таку взаємодію людини з соціальним середовищем, яка адекватно відповідає потребам і можливостям її розвитку та соціалізації.

Девіацію можна визначити як окремі вчинки або їхню сукупність, які входять у протиріччя з прийнятими в суспільстві юридичними, моральними й соціальними нормами. У жодному суспільстві неможливо провести лінію й просто розділити всіх на тих, хто відхиляється від норм, і тих, хто їм підкоряється.

Молодь розглядається як велика соціальна група, що має специфічні соціальні й психологічні риси, наявність яких визначається віковими особливостями молодих людей і тим, що їх соціально-економічне й суспільно-політичне положення, їхній духовний світ перебуває в стані становлення

Саме тому молодь вважається найбільш схильною до проявів девіантної поведінки, так як в цей час представники молоді проходять активну фазу соціалізації і активно хасвоуюють нові норми поведінки. В сучасних умовах українського соціуму негативну девіантну поведінку молоді можна оцінювати як соціальне явище, для якого характерні розповсюдженість у просторі, стійкість у часі, розповсюдженість серед соціально-демографічних груп, множинність такої поведінки. В свою чергу, негативна девіантна поведінка (виходячи з цілі такої дії) може включати такі види: делінквентна поведінка (злочинність, правопорушення), тобто порушення офіційних норм, та аморальна поведінка, що порушує неофіційні норми. Аморальна поведінка може бути поділена на асоціальну (алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцидальна поведінка) та деструктивну (екстремізм) [5, с. 57].

У чому на вашу думку полягає основна причина вступу молоді в неформальне середовище?

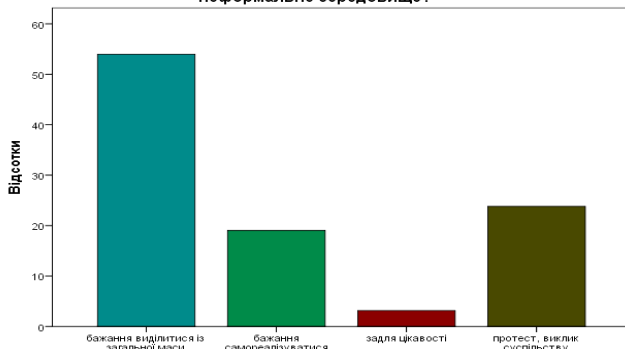

Рис. 1.

Молодь у першу чергу страждає від нерівності становища, нерівності шансів отримати відповідну потребу роботу, матеріальну нагороду за свою працю, житло, одяг. Протиріччя між потребами людей, які постійно зростають, та нерівними можливостями їх задоволення набувають серед молоді особливо гострого характеру в силу розбіжності між підвищеним енергетичним потенціалом молоді, бурхливим розвитком їх фізичних, інтелектуальних, емоційних сил та недостатньою соціальною зрілістю, професійним та життєвим досвідом.

Крім того, відносно молоді гостро стоїть проблема каналізування енергії, соціальної активності в напрямку, який суспільно схвалений, оскільки саме молодь особливо потребує соціального визнання, самоствердження, а незадоволена потреба в цьому веде до спроб реалізувати себе в негативних вчинках та поведінці, що відхиляється.

Одним з проявів девіантної поведінки можна розглянути поняття субкультури. Можна припустити що формування таких об'єднань є негативним явищем, оскільки вони становлять собою окремі соціальні групи, які відрізняються від загальної культури, що панує в суспільстві. Субкультури мають свої специфічні ознаки, які досить часто не приймаються суспільством, оскільки більшість людей вбачають в такій диференціації від загальної більшості щось ненормальне, хворобливе, яке шкодить всьому суспільству, а не тільки окремим його членам. Те що виходило за межі нормального завжди засуджувалося і не отримувало схвалення від

суспільства, тому можна сказати що представники субкультур і субкультури взагалі оцінюються досить негативно, що і призводить до недовіри, ворожості, засудження і уникання контактів з такими молодіжними об'єднаннями.

Як на вашу думку суспільство ставиться до представників молодіжних субкультур?

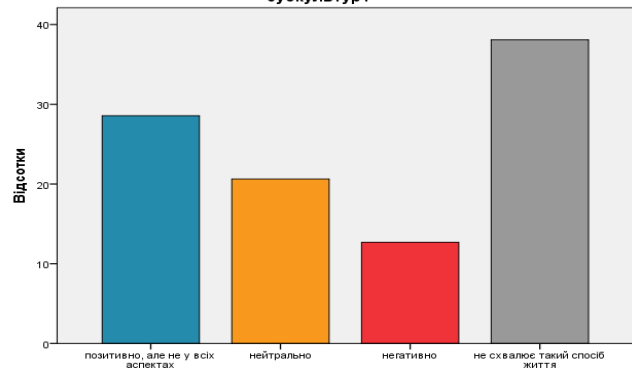

Рис. 2.

У будь-якому суспільстві є поведінка, яка відхиляється від суспільних норм. Причому вона буває не тільки зі знаком «-», а й зі знаком «+», як прогресивна, що випереджає цей стан суспільства. В останньому випадку вона виступає як засіб розвитку суспільства (наприклад, дисидентство) [4, с. 269].

Відхилення від норми (права, культури, моралі, спілкування тощо) у поведінці можуть трактуватися як позитивні, так і негативні. Види девіантної поведінки з точки зору позитива та негатива розглядав С. Фролов [6, с. 65].

Позитивні девіації характеризують нестандартну особистість, для якої характерними є оригінальні, творчі ідеї, що мають суспільну значущість, загалом свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства, наприклад, соціальна, наукова, технічна, художня творчість.

Культурно схвалені девіації – це позитивні девіації, наприклад, вчені, спортсмени, герої, політичні діячі. Такі відхилення пов'язані з поняттям звеличення, тобто піднесення над іншими, що і складає основу відхилення. Надінтелектуальність (звеличення на основі інтелектуальності) можлива тільки в окремих, обмежених сферах людської діяльності. Понад мотивація – інтенсивна мотивація часто служить компенсацією за незгоди або переживання, перенесені в дитинстві чи в юності. Так, існує думка, що Наполеон мав високу мотивацію до досягнення успіху і влади через самотність в дитинстві. Відчуття замкнутості, обурення або ворожості можуть знайти вихід в інтенсивних зусиллях, спрямованих на особисті досягнення. Особистісні якості. Їх наявність у індивіда є чинником, що сприяє піднесенню над рештою людей. Ці особистісні риси та властивості характеру найтіснішим чином пов'язані з певними видами діяльності. Сміливість і відвага відкривають солдату шлях до успіху, слави, але вони абсолютно не обов'язкові для художника чи поета. Товариськість, вміння заводити знайомства, твердість характеру потрібні політику і підприємцю, але майже ніяк не позначаються на кар'єрі письменника, художника або ученого.

Негативні девіації поведінки пов'язані з тим, що особистість не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства, хоча й може досить добре знати ці норми [7, с. 23]. У цьому випадку процес соціалізації осо-

бистості є порушеним, що проявляється у незабалансованих психічних процесах, неадаптованості, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді уникання морального й естетичного контролю за власною поведінкою. Негативні девіації викликають осуд з боку суспільства. Класичними видами негативних девіацій визнані: пияцтво, алкоголізм; наркоманія; злочинність; суїцид; проституція; гомосексуалізм. Інколи до них додають азартні ігри; психічні розлади; кримінальні злочини.

Визначення поняття «девіантна поведінка» неможливе без розгляду сутності й ролі соціальних норм. Соціальні норми є інструментом цілепокладання, проектування управлінських і виховних рішень. Загальним підходом у будь-якій науці, що вивчає поведінку людини, для розподілу явищ на «нормальні» чи «анормальні» (тобто такі, що не відповідають нормі) є визначення прийнятої на даний час норми-еталону. Нормальним вважається те, що відповідає нормі, анормальним – те, що лежить поза нею. Норми є тим механізмом, який утримує суспільну систему в стані життєздатної рівноваги в умовах неминучих змін.

Суттєвий вплив на формування особистості має стиль взаємовідносин з батьками, котрий лише частково зумовлений їх соціальним і матеріальним статусом. Існує п'ять стилів взаємовідносин у сім'ї, котрі однозначно є тактиками сімейного виховання: диктат, опіка, конфронтація, мирне співіснування, співробітництво, серед яких лише останнє є оптимальним стилем взаємодії, який не призводить до девіантної поведінки. Всі інші частіше за все сприяють негативному формуванню дитини. До девіантної поведінки можуть призводити як надмірна опіка, так і мирне співіснування, тобто безконтрольність та бездоглядність, надання дитині повної свободи та незалежності. Також дуже великий зна-

чення та вплив на «формування» девіантної поведінки молоді має шкільна дезадаптація та засоби масової інформації [3, с. 79].

Справа в тому, що коли людині начіплюється ярлик девіанта, спочатку оточуючі починають з ним поводитися, як з девіантом, а з часом і сама така людина досить часто починає поводитися відповідно до цієї ролі. Більш того, нерідко людина починає спочатку іншим, а потім й сама собі так би мовити «пояснювати» свої неприйнятні вчинки тим, що вона «така» (висловами типу: «та я ж алкоголік» або – «та я ж розпусниця», «та я ж наркоман» і таке інше).

Беккер підкреслює роль так званих «ідейних натхненників», які організують своєрідні «хрестові походи» заради створення нових цінностей та норм. Якщо така боротьба увінчується успіхом, створюється нова система правил. Відповідно з'являються й нові різновиди девіантів [33, с. 39].

Багато аспектів таких подій пояснює саме теорія ярликування, тобто концепція, що описує процес формування нового ставлення до людей, яких вважають девіантами.

Висновки. Таким чином, молодь сьогодні знаходиться перед проблемою розробки життєвої стратегії, моделі майбутнього життя, які передбачають вибір засобу життя, напрямків, визначення головних цілей життя. Можна констатувати, що для значної кількості молоді протиправна, асоціальна поведінка визначається нормальною для своєї вікової когорти. Тобто спостерігається інституціоналізація девіації, перетворення її на соціально-прийнятний тип поведінки.

Отже, суспільство, для зниження девіацій в молодіжному середовищі, повинно суворо дотримуватися законів розвитку особистості, тому що без цього ліквідувати окремі види девіантної поведінки фактично неможливо.

Список літератури:

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2006.
2. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288 с.
3. Казьмерчук А.В. Особливості девіантної поведінки серед молоді // Девиантна поведінка в дитячому віці: Матеріали наук. – практ. конф. Євпаторія, 2009. – С. 77-82.
4. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С.Братусь – М.:Мысль, 1988. – 301с.
5. Іваницький О.В. Девиантна поведінка молоді в Україні: чинники виникнення та державні заходи подолання // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка, 2008. – С. 55-63.
6. Фролов С.С. Социология. Учебник. Для высших учебных заведений. М.: Наука, 1994 – 256 с.
7. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория // Социс. – 1991. – № 4. – С. 23-27.
8. Ланцова Л.А. Соціологічна теорія девіантної поведінки /Л.А. Ланцова, М.Ф. Шурупова // Соціально-політичний журнал. – 1993. – № 4. – С. 32-41.

Борщ К.К.

Ужгородський національний університет

ОТНОШЕНИЕ ОБЩЕСТВА К ПРОЯВЛЕНИЯМ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация

В статье рассматривается определение понятия девиантное поведение и проанализированы основные подходы к пониманию девиантного поведения; проясняются характеристики девиаций; дается анализ понятия нормы, является исходящим для изучения любых девиаций.

Ключевые слова: девиация, девиантное поведение, норма, социализация, социальная норма.

Borshch K.K.
Uzhgorod National University

ATTITUDE OF SOCIETY TOWARDS MANIFESTATIONS OF DEVIANT BEHAVIOR IN YOUNG GENERATION

Summary

The article deals with the definition of deviant behavior and analyzes the main approaches to the understanding of deviant behavior; clarifies the characteristics of deviations; analyzes the concept of a norm is coming to examine any deviations.

Keywords: deviation, deviant behavior, the rule sotsialazatsiya, social norm.

УДК 061.2 : 364

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Матяж С.В., Гуріна А.А.

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Проаналізовано роль недержавних організацій у вирішенні проблем у соціальній сфері в Україні. Недержавний сектор цілком спроможний взяти на себе значну частину функцій із надання соціальних послуг на місцевому рівні. Виявлено, що недержавні організації швидко реагують на зміни в соціальній політиці та в потребах громадян і здатні забезпечити ефективну роботу з клієнтами.

Ключові слова: недержавна організація, соціальні проблеми, соціальні послуги, клієнти.

Постановка проблеми. Інституціональна система надання соціальних послуг, частиною якої є недержавні організації (далі – НДО), перебуває в Україні на початковому етапі свого розвитку і потребує подальшої адаптації до потреб населення. Оптимізувати її можна за рахунок впровадження нових механізмів взаємодії державного та недержавного секторів, використання наявних ресурсів і потенціалу НДО, які надають соціальні послуги у громаді. Недержавний сектор цілком спроможний взяти на себе значну частину функцій із надання соціальних послуг на місцевому рівні. Недержавний сектор швидше реагує на зміни в соціальній політиці та в потребах громадян і здатний забезпечити ефективнішу роботу з клієнтами. Тому необхідно більше використовувати потенціал третього сектору. Однак це видається не реалістичним без аналізу та вирішення основних проблем розвитку НДО на державному рівні. Особливої уваги потребує розв'язання проблем недержавних надавачів соціальних послуг, оскільки цього вимагає шлях реформування системи соціальних послуг, який обрала Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку недержавного сектору у сфері надання соціальних послуг розглядали такі автори, як Т. Семигіна, Л. Сідельнік, Л. Паливода, О. Кікоть. Тему недержавних організацій і соціального розвитку також висвітлював В. Новіков. В. Звонар розглядав перспективи активізації діяльності громадських організацій в Україні. Значний науковий і практичний внесок у справу розвитку соціальних послуг у «третьому секторі» зробив Український фонд соціальних інвестицій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хотілося б зазначити, що діяльність недержавних організацій має велике значення для подальшого розвитку соціальної роботи в Україні. Завдання, реалізовані їхньою діяльністю, співпадають із цінностями соціальної роботи, моральними цінностями Європейського співтовариства. Важливо

і те, що в процесі такої роботи формується і сам соціальний працівник як фахівець. Тому, діяльність недержавних організацій в соціальній сфері, в напрямку допомоги та підтримки людей, є досить актуальною та необхідною на сьогодні.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати, виявити роль недержавних організацій у вирішенні проблем у соціальній сфері в Україні та запропонувати шляхи удосконалення їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Суспільним еталоном для будь-якої країни є громадянське суспільство, у якому влада поважає та захищає права та інтереси громадян, їх честь та гідність, дослухається до громадської думки. Україна також прагне побудувати власне громадянське суспільство, важливим інструментом чого є «третій сектор» з усією сукупністю організацій, що його утворюють і за якими ще з початку 1990-х років закріпився термін «недержавні». Недержавні організації – будь-які організації, які не є частиною державних структур. На практиці, особливо в контексті соціальної роботи цей термін вживають для позначення громадських чи благодійних організацій, тобто неприбуткових організацій, які не представляють приватний бізнес і працюють, щоб служити громадським інтересам.

У Законі України «Про соціальні послуги» визначено, що надавати соціальні послуги можуть не лише державні, а й недержавні організації. До недержавних надавачів соціальних послуг Закон відносить «громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг» [4].

Незважаючи на зусилля влади щодо підвищення рівня життя населення, в Україні збільшується кількість громадян, які потребують допомоги держави. Гострою проблемою залишається недостатнє фінансування діяльності соціальних служб. В умовах, коли відповідні державні організації не спроможні виконувати належним чином свої обов'язки через нестачу коштів, інших ресурсів, складну політичну ситуацію, держава повинна шукати парт-